

DAVOR MERKAŠ

ODAKOV OP. 1 U KONTEKSTU SKLADATELJEVA
STVARALAŠTVA NA PODRUČJU KOMORNE GLAZBE

Die Sonate für Geige und Klavier (op. 1) ist eine Komposition, die am Ende des Musikstudiums des Komponisten in Prag im Jahre 1922 entstand. In diesem jugendlichen Werk, das auf neoklassizistischen Vorbildern aufbaut, kann man auch einige Charakteristiken für die spätere musikalische Sprache des Komponisten entdecken, besonders im harmonischen Ausdruck welcher auf die zukünftigen Tendenzen des Komponisten hin zur harmonischen Sprache des Expressionismus hinweist. Die Sonata für Geige und Klavier ist die erste in eine Reihe von Odaks Werken auf dem Gebiet der Kammermusik auf dem er mit der ersten Passacaglia für Streichorchester und den dritten Streichquartett den Höhepunkt seines musikalischen Schaffens erreicht.

1. Komorni opus Krste Odaka sastoji se od tridesetak djela, od kojih se posebice ističu 1. *pasacaglia za orgulje* (potom za gudački orkestar) op. 35 (1938), 2. *pasacaglia za orkestar op. 63* (1955), 5 *gudačkih kvarteta*, *Sonata za flautu i klavir*, *Divertimento za saksafon i gudače*, *Concertino za trombu i klavir*, *Romanca za klarinet i klavir*, *Duo za violu i klavir* i kompozicije za violinu i klavir (*Rapsodija*, *Elegija*, *Dvije skladbe*, *Legenda*, i *Neven cvijeće*).

Odakovo komorno stvaralaštvo bit će predstavljeno *Sonatom za violinu i klavir*, budući da to djelo, iako prvo po opusu, ima sve karakteristike skladateljeve buduće glazbene fizionomije.

2. *Sonata* je nastala 1922. g. u Pragu na završetku studija na konzervatoriju u klasi profesora Vitevzlava Nováka. Kao diplomski rad izveo ju je češki violinist Stěpanek na apsolventskom koncertu 27. lipnja iste godine. Tadašnji izuzetan uspjeh te kompozicije okrunjen je i nagradom Praškog konzervatorija.

Kroz čitavo djelo zamjetan je utjecaj praške škole, naročito u harmonijskom izričaju, koji je blizak Janáčkovu postupku obogaćivanja akordičkog stupovlja novim nepripadnim tonovima.

3. Prvi stavak možemo okarakterizirati kao kretanje na razmeđu između tonalitetnosti i proširenog tonaliteta; karakteristični su pomaci nesrodnih akorada, koji zamagljuje čvrstoću funkcionalnih odnosa.

Stavak, formalno konstruiran u sonatnom obliku, započinje klavirskim uvodom od 4 takta. Na samom početku, u prvom taktu, u dionici klavira zamjećuje se augmentirana čelija od 4 tona, koja će se u 5. taktu u dionici violine razviti u karakterističan čeonu motiv prve teme. Prva tema, koju donosi violina, energična u »zamahu« u tempu Allegro con brio i »izlivena iz jednog komada« potpuno je oprečna drugoj temi. Nju donosi dionica klavira i njena tonalitetnost može se definirati »in F«. Smiren i svečan koralni ugođaj naglašen je tempom (Larghetto) i legato fraziranjem, što asocira orguljski zvuk.

Tenziju provedbi uz vrlo vještu motivsku razradu daje — prvenstveno — potpuno ravnopravan odnos violine i klavira, koji kroz svoje dionice razrađuje, stapaju i sukobljavaju motivski materijal. Zanimljivo je da Odak upotrebljava neke barokne polifone postupke, kao što su kanonska imitacija ili stretta, i na taj način još više zaoštava sukobe u provedbi.

Kao priprema za nastup reprize iskorištena je modificirana druga tema, koja u ritmičkom zgušnjavanju karakterističnih silaznih sekundi u violinskoj dionici prethodi iznošenju prve teme kao početku reprize (t. br. 109).

Druga tema javlja se »in B«, a prava sinteza elemenata prve i druge teme dostignuta je u momentu stapanja druge teme, koju donosi violina, s dijelom prve teme u oktavnim dvohvatima klavirske dionice (t. br. 151).

Drugi stavak — Adagio — s oznakom za izvođenje »elegico« formalno je zamišljen kao »kolaž« s raspoznatljiva tri dijela koje bismo mogli obilježiti kao:

A B A_{1(var.)} A_{2(var.)}

Stavak osim dijela B izvire iz 5 taktova klavirskog uvoda, čiji se materijal motivski varira ili se ritmički nepromijenjen donosi na različitim tonskim visinama.

Prvi i drugi dio stavka (A i B) karakterizira meditativan i melankoličan ugođaj i skokovitost violinske melodije. Tonalitetna nestabilnost posebno je izražena u dijelu A, dok je dio B pisan u raspoznatljivom cis-molu.

Drugi stavak ne donosi izravnih folklornih citata, no ugođajnost je prožeta dalekim prizvukom češkog folklor, koji se vjerojatno posredno, kroz djela čeških kompozitora, što ih je Odak imao prilike upoznati u Pragu, odrazio i u ovoj skladbi.

Treći stavak, Finale, skercoznog ugođaja, s reminiscencijama na ritmičke jazz-obrasce, ima formalne obrise oblika ronda, čiji bi se djelovi mogli označiti kao:

uvod — A — B — A₁ — C — B — skraćeni A — D — coda.

Zanimljiva je činjenica koju saznajemo iz manuskripta autorove partiture da je posljednji stavak nastao prije prvog (11. veljače 1922, a prvi je završen 22. travnja 1922. godine).

Energičnost teme A postignuta je slijedom od četiri sukcesivne kvarte u dionici violine.

Nesputan i lepršav razvoj stavka nakratko se zaustavlja u momentu iznošenja male violinske »quasi« kadence s oznakom »Adagio con dolore« i virtuozno nastavlja u daljnjem toku. U 222. taktu tog stavka pojavljuje se prva tema iz prvog stavka u duru, u dionici klavira, a u 225. taktu preuzima je violina.

Nakon rasta dinamike i tenzije stavak kulminira razgradnjom motiva prve teme prvog stavka i završava efektnom kodom.

Inkorporacijom prve teme prvog stavka u posljednji stavak, postupkom poznatim kao »ciklički princip«, Odak je postigao zaokruženost i dovršenost formalne konstrukcije.

4. Odnos klavirske i violinske dionice u *Sonati op. 1* mogli bismo usporediti s odnosom tih instrumenata u Brahmsovim sonatama za violinu i klavir. Ne samo da je klavir instrument čija je zvučnost u ravnopravnom odnosu s violinom, već je i tematska i motivska građa potpuno jednako-mjerno raspoređena.

Klavirska se dionica tretira zvukovno veoma voluminozno, s obzirom na česte oktavne dohvate i akorde, i bliska je orguljskom slogu.

Dok je prvi stavak formalno riješen vrlo strogo, drugi, a posebice treći stavak riješeni su osebujnije.

5. Svoje najviše kompozitorske dosege postigao je Odak upravo na području komornog stvaralaštva. Osim *Prve pasacaglie*, njegova remek-djela, i sjajnih gudačkih kvarteta, stvaralaštvo na ovom planu karakterizira neobičan smisao za polifono oblikovanje i melodijska invencija, koja (uglavnom) ima svoje korijene u folklornoj glazbi.

Te karakteristike uočljive su i u *Sonati za violinu i klavir op. 1*. Ona na taj način predstavlja početak crvene niti koja se provlači kroz sve Odakove opuse i prva je u nizu ostvarenja znakovitih za to vrijeme hrvatske glazbe.

1.

Sonata.

1. mto. Odakov
Allegro con brio (♩ = 92)

Allegro (♩ = 50)

Allegro con brio (♩ = 92)

Se - ne - non -

ce - le -

ste -

3.

Adagio

esfz

a tempo

con massimo dolore

a tempo

pp

mf

f

nt

pro a

4.

Allegro assai

t. 13

mf

f

t. 13

5.

Adagio con Dolore.

pp

mf

f

a tempo (no 88)

a tempo. proprio

rit.

a